

Serveis de Biblioteca per a revistes acadèmiques universitàries

Maria Boixadera Ibern, Clara Riera Quintero

Serveis de Biblioteca per a la Recerca

Universitat Oberta de Catalunya (UOC)

Rambla del Poblenou, 156, 08018 Barcelona

correu-e: mboixadera@uoc.edu, crieraq@uoc.edu

www: biblioteca.uoc.edu, journals.uoc.edu, uoc.edu

Resum

Des de la centralització de la gestió de les revistes acadèmiques de la UOC en l'Àrea de Biblioteca i Recursos d'Aprenentatge, l'any 2016, el grup de serveis de suport a la recerca ha anat elaborant un catàleg de serveis específic de suport als equips editorials de les revistes, amb l'objectiu de contribuir a l'excel·lència i la qualitat editorials de les publicacions, i també donar un impuls per augmentar la visibilitat i la internacionalització de les revistes.

Des d'una biblioteca universitària es pot contribuir significativament a la millora de la qualitat de les revistes científiques mitjançant una sèrie de serveis i accions. Però oferir aquests serveis requereix de noves competències i habilitats del personal de biblioteques en coordinació editorial, criteris de qualitat nacionals i internacionals, o plataformes tecnològiques de publicació, entre d'altres.

Per elaborar el catàleg de serveis s'han seguit tres línies: l'anàlisi dels serveis de suport a les revistes ja existents a la universitat analitzada, la recollida de necessitats mitjançant entrevistes amb els diferents equips editorials i, per últim, l'anàlisi del que fan altres universitats catalanes, europees i americanes.

Havent-se posat en pràctica a la UOC, es constata que aquests serveis són extrapolables a qualsevol biblioteca universitària que vulgui donar suport a les seves revistes acadèmiques.

Paraules clau

revistes acadèmiques, *scholarly publications librarian*, Biblioteca de la UOC, qualitat editorial, indexació, visibilitat

1. Les revistes acadèmiques de la UOC: origen i evolució

La Universitat Oberta de Catalunya (UOC), primera universitat en línia del món, va començar la seva activitat acadèmica l'any 1994, amb 200 estudiants de Psicopedagogia i Empresarials. Vint anys més tard compta amb 58.792 graduats i dona servei a 54.000 estudiants de 90 països, alhora que manté una intensiva acció de recerca focalitzada a l'entorn de 3 centres de recerca: IN3 (Internet Interdisciplinary Institute), eLearn Center, i eHealth Center.

El 1999 i 2002 respectivament neixen les primeres revistes de caràcter divulgatiu acadèmic de la UOC: *Digithum* amb focus en les humanitats en l'era digital i *Artnodes* centrada en les interseccions entre l'art, la ciència i la tecnologia. Des d'aquest moment, la UOC inicia una doble línia editorial per les seves publicacions acadèmiques: d'una banda, la publicació sobre temàtiques que posen el seu focus en la interacció de les diferents disciplines amb el món digital i, de l'altra, una aposta institucional per la publicació en accés obert, que encara és vigent. D'aquesta manera la universitat optava per obrir el coneixement que generen els seus acadèmics a la resta de la comunitat acadèmica internacional i a la societat.

No va ser fins al 2004 que es van crear les primeres dues revistes científiques de la UOC, RUSC: *Revista d'Universitat i Societat del Coneixement*, centrada en el camp de l'e-learning, i IDP: *Revista d'Internet, Dret i Política*, amb l'objectiu de publicar la recerca sobre les tecnologies de la informació i la comunicació, el dret i la ciència política.

A partir del salt cap a la publicació de caràcter científic, es convida les dues revistes divulgatives existents a sumar-se a la publicació científica. Amb aquest nou panorama de revistes científiques, la gestió de les revistes passa a tenir necessitats diferents de les divulgatives, que es diferencia principalment per l'aprovació dels articles mitjançant un procés de revisió per iguals. Per aquest motiu, el 2009 es contracta un suport tecnològic i es dota les revistes d'un gestor de continguts de codi obert o OJS (Open Journal Systems), d'acord amb la política tecnològica de la UOC.

El 2014 s'inicia una nova etapa en la publicació de revistes científiques quan la UOC s'incorpora com a coeditora de dues revistes científiques impulsades per altres universitats. En primer lloc, *BiD, textos de biblioteconomia i documentació*, amb la Universitat de Barcelona i, en segon lloc, *Anàlisi: Quaderns de Comunicació i Cultura*, amb la Universitat Autònoma de Barcelona, amb qui finalitzarà el període de coedició el 2015. Dins d'aquest període, entre els anys 2008 i 2016, també es decideix finalitzar l'activitat de dues revistes científiques atenent l'encaix i projecció temàtica.

Per a la UOC les revistes són un canal de difusió dels àmbits d'expertesa de la Universitat que ajuden a projectar la universitat internacionalment. Per aquest motiu s'inicia el procés de professionalitzar el suport a les revistes vigents i això implica establir un model de gestió que permet garantir la qualitat i fer seguiment de l'activitat de cada revista. Durant aquest període una de les revistes, *The International Journal of Educational Technology in Higher Education - ETHE* (antigament RUSC) passa a formar part del portfolio de SpringerOpen i, per tant, se suma

l'experiència de tenir una de les revistes en un dels grups editorials de més prestigi internacional.

Actualment la universitat publica sis revistes científiques, una revista de *working papers* i tres revistes de divulgació acadèmica i científica.¹

2. La Biblioteca de la UOC com a unitat de gestió de les revistes científiques

El 2015 la Comissió de Recerca i Innovació de la UOC, que és l'òrgan competent en matèria de polítiques de recerca de la universitat, es planteja quin ha de ser el model de gestió de les revistes científiques de la Universitat a llarg termini, i encarrega elaborar un protocol de gestió² que respongui a aquesta necessitat. Per poder dur a terme l'encàrrec, es va crear un grup de treball en el qual van participar les àrees de Biblioteca, Comunicació, l'Oficina de Suport a la Recerca i la Transferència i l'equip editorial d'una de les revistes científiques. L'objectiu del document era establir les bases per a una gestió professional de les revistes, on s'havien de definir els principals criteris que ha de complir una revista científica de la UOC i quin ha de ser el model de gestió de les revistes per assegurar la qualitat editorial i aconseguir un impacte internacional. Fruit d'aquest treball, l'octubre del 2015 la Subcomissió de Publicacions de la UOC, que s'integra dos cops l'any a la Comissió de Recerca i Innovació i és l'òrgan competent en matèria de revistes acadèmiques, aprova el Protocol per a les revistes científiques³ de la UOC, que va ser presentat a les Jornades CRECS 2016.⁴

Aquest protocol estableix el marc comú de referència pel que fa a l'estratègia de la UOC en l'àmbit de les revistes científiques. En primer lloc, acorda el compliment de cinc criteris editorials:

- **Focus temàtic:** que estigui alineat amb els focus de recerca de la UOC, que se centren principalment en *l'e-learning* i la societat de la informació i el coneixement, i la interacció de les diferents disciplines amb les tecnologies de la informació i la comunicació.
- Sistema de **revisió per iguals** doble cec.
- Compliment de la **periodicitat:** criteri de compliment obligat per a la indexació en les bases de dades i índexs de qualitat.
- **Coedicions:** possibilitat de treballar en col·laboració amb altres institucions o revistes que aportin perspectives complementàries, amplii la xarxa acadèmica i contribueixin a la sostenibilitat econòmica.
- **Llengua:** els articles a text complet es publiquen en la llengua original en què s'han lliurat, però d'acord amb la política lingüística de la UOC i per facilitar la descoberta dels articles, les metadades (títol, resum i paraules clau) es proporcionen en les tres llengües vehiculars de la UOC, el català, castellà i anglès.

¹ Vegeu: portal de la UOC > apartat de Coneixement obert > espai de Revistes acadèmiques: <http://www.uoc.edu/portal/ca/coneixement-obert/revistes-academiques/index.html>

² Vegeu el gràfic del model de gestió aprovat: https://journals.uoc.edu/site/publishing_expertise/

³ Protocol institucional de revistes científiques de la UOC, 2015, <http://hdl.handle.net/10609/47166>

⁴ Boixadera, M.; Vázquez, M.; Riera, C. Modelo de gestión para la calidad de las revistas científicas de la UOC, 2016, disponible a: <http://hdl.handle.net/10609/48621>

Pel que fa a la gestió de les revistes, i a partir de l'anàlisi elaborat pel grup de treball, el protocol estableix que l'àrea de Biblioteca centralitza la gestió de les revistes científiques. Aquesta centralització comporta una sèrie de canvis:

- Cada revista ha de treballar seguint un pla estratègic triennal amb un pla d'accions anual. Aquest pla es revisa cada sis mesos per la Subcomissió de Publicacions, on es fa balanç de l'evolució i l'assoliment dels objectius establerts.
- S'estableixen els òrgans de gestió de les revistes i les seves funcions: la Subcomissió de Publicacions, la direcció de la revista, Serveis de Biblioteca per a la recerca, producció editorial, tecnologia.
- La Biblioteca dona el suport necessari per assegurar la qualitat i creixement de les revistes. És quan es comença a treballar en un catàleg de serveis de suport a la gestió de les revistes, que parteix d'alguns serveis que ja s'oferien des d'altres àrees de la Universitat.
- Dotació de recursos: per poder gestionar les revistes de manera centralitzada a la Biblioteca, tant les persones que donaven suport a la gestió de les revistes científiques des d'altres àrees de la universitat, com el pressupost, que també estava distribuït per diferents departaments, passen a formar part del departament de Serveis de Suport a la recerca de la Biblioteca.
- S'externalitza el manteniment i allotjament de l'Open Journal Systems (OJS) cap a un gestor de revistes científiques digital i d'accés obert proveït per Ubiquity Press.⁵

Per assegurar la qualitat en la gestió de les revistes, el protocol es complementa amb altres documents de referència necessaris per a assolir aquest objectiu:

- **Pla de qualitat:** conté tots els criteris de qualitat de les agències avaluadores nacionals i internacionals que són públics i que han de complir les revistes científiques.
- **Pla de comunicació:** és una guia per establir una estratègia de difusió de l'activitat de la revista amb l'objectiu de la internacionalització.
- **Pla de visibilitat i indexació:** el 2011 s'elabora el pla d'indexació de la universitat, que estableix quina ha de ser la ruta per anar posicionant les revistes en les bases de dades i índexs de qualitat, de manera que incrementin la seva visibilitat i impacte.
- Sobre el **marc legal**, s'estableix que les revistes publicaran els continguts sota llicència Creative Commons CC BY 4.0 Espanya, respectant el codi ètic⁶ de les revistes

⁵ UOC R&I Open Access Journals, <http://journals.uoc.edu>

⁶ Declaració ètica sobre publicació i males pràctiques de la revista *Digithum*, <https://digithum.uoc.edu/about/#declaraci-tica-sobre-publicaci-i-males-prctiques>

científiques que inclou tant el codi ètic de recerca de la UOC⁷ com els principis ètics del COPE.⁸

3. Metodologia

Per poder establir uns serveis de biblioteca per a revistes científiques afins a les fites marcades pel protocol, s'ha dut a terme una anàlisi sobre tres eixos:

- la definició i seguiment de plans estratègics a tres anys per a cada revista,
- les entrevistes amb els directors de les revistes per recollir les necessitats i prioritats anuals i
- l'anàlisi dels serveis de biblioteca ja existents en altres universitats estatals i europees.

Els plans estratègics han permès detectar els objectius comuns i específics a curt, mitjà i llarg termini per part dels equips editorials. Al mateix temps s'ha pogut elaborar un calendari a tres anys i prioritzar les accions per fer-los possible d'acord amb l'activitat de cada revista. En una segona anàlisi, els plans estratègics també han permès detectar la necessitat de reorientar o d'ajustar alguns aspectes de la dinàmica de les revistes tant al marc acadèmic de la UOC com als estàndards editorials més recomanables, com poden ser els sumaris oberts, els mesos de publicació, la preparació i difusió de *call for papers*, el focus i abast temàtic, entre d'altres.

La segona fase de l'anàlisi per establir un catàleg de serveis de biblioteques per a revistes científiques ha consistit en entrevistes amb els directors de les revistes acadèmiques. Aquestes han permès identificar els rols i tasques que participen en la gestió de les revistes, i en conseqüència, quines tasques poden integrar-se com a serveis de biblioteca. Aquests serveis tenen un primer objectiu que és alliberar la part acadèmica de tasques de gestió on el personal de Biblioteca té expertesa, de manera que les direccions acadèmiques es puguin centrar el 100% del temps en aspectes de naturalitat acadèmica.

Finalment, s'ha dut a terme una anàlisi informativa dels serveis de biblioteca a revistes científiques de la Universitat de Barcelona⁹ i de la Universitat Politècnica de Catalunya; de tres universitats europees per mitjà de les convocatòries Erasmus + de la Unió Europea: la Universitat d'Utrecht (Holanda),¹⁰ el 2014, Universitat d'Estocolm (Suècia)¹¹ i Stockholm

⁷ UOC, Codi Ètic de la Universitat Oberta de Catalunya i Codi de Bones Pràctiques de Recerca i Innovació, http://research.uoc.edu/portal/resources/CA/documents/recerca/kit_etica/Juliol_2016/kit_catala_20160712/1_Codi_bones_practiques_2014.pdf

⁸ Committee on Publication Ethics (COPE). Code of conduct and best practice guidelines for journal editors, http://publicationethics.org/files/Code_of_conduct_for_journal_editors_0.pdf.

⁹ RECUB. Revistes científiques de la Universitat de Barcelona, 2018, <http://crai.ub.edu/ca/que-ofereix-el-crai/suport-investigador/gestio-edicio-revistes-cientifiques>

¹⁰ Universiteit Utrecht, Uopen Journals, 2018, <https://www.uopenjournals.org> i <https://www.uu.nl/en/university-library/publishing/open-access-at-utrecht-university/publishing-service-uopen-journals>

¹¹ Wennström, Sofie, A Library Infrastructure for the Practices of Scholarly Communication. In New Models for Libraries: Session 5, 2015. A: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-118796>. Presentació disponible aquí: http://www.academia.edu/18693921/A_Library_Infrastructure_for_the_Practices_of_Scholarly_Communication_presentation_from_the_annual_LIBER_Conference_June_2015_London_UK

University Press¹² el 2016 i la Universitat de Tromsø (Noruega),¹³ el 2018; i també de tres universitats americanes: MIT Libraries, University of Iowa i Penn State University. Pel que fa als serveis relacionats amb l'estratègia i la publicació, i les biblioteques de la Perdue University, Queen's University i la secció Reference and User Services Association de l'American Library Association, pel que fa als serveis de visibilitat i indexació. En aquest cas, l'anàlisi s'ha dut a terme a partir de la informació que es pot trobar als llocs web de cada biblioteca.

El *benchmarking* ha permès detectar els punts en comú tant pel que fa als rols que s'integren a la biblioteca, com respecte als serveis i necessitats com són l'orientació estratègica, la indexació i la visibilitat i la solució tecnològica i atenció als usuaris. En canvi, hem observat que el seguiment de criteris de qualitat editorials no està tan desplegat en altres institucions. Finalment, hem localitzat pràctiques afins en relació a la definició d'un model de governança per a les revistes científiques.

4. Els rols professionals per gestionar revistes

Seguint l'anàlisi publicat pel Joint Task Force on Librarians' Competencies in Support of E-Research and Scholarly Communication, el juny del 2016¹⁴ des de la UOC es pren com a model la figura de l'*Scholarly Publications Librarian* i s'incorporen nous perfils professionals i s'amplia el programa de formació a les habilitats clau identificades en aquest informe, concretament per als perfils definits per als Scholarly publishing services i Assessment of scholarly resources.

Així doncs, a partir del gener 2017 es sumen perfils professionals del sector editorial, de l'àmbit lingüístic, periodístic i de la comunicació que assumeixen els rols següents: coordinació de publicacions (*publishing coordinator*), gestió editorial (*editorial manager*), responsable d'indexació i visibilitat (*indexing manager*) i, gestor de xarxes socials i comunicació (*community manager*). Per als serveis de tecnologia i producció editorial es deriva a proveïdors externs.

3. Els Serveis de Biblioteca per a les revistes científiques

Els serveis de suport a les revistes científiques dins de la UOC han evolucionat al llarg dels anys. Inicialment consistia en un suport des de l'Àrea de Comunicació en la coordinació editorial, maquetació, manteniment web i gestió pressupostària. El 2004 es va ampliar per assegurar el compliment de criteris de qualitat, circuits i normatives editorials propis de la publicació científica. Més endavant, el 2009, es va reestructurar el suport tecnològic i es va elaborar un pla d'indexació que havia d'ajudar a posicionar les revistes i augmentar l'impacte. Arran d'aquest pla d'indexació neix, l'any 2013, el pla de qualitat.

A partir de l'anàlisi dels serveis de suport a la recerca, durant el 2017, es defineixen els serveis de suport a les revistes científiques des de la Biblioteca que expliquem a continuació. Tots tenen

¹² Stockholm University Press, 2018, <https://www.stockholmuniversitypress.se/>

¹³ The Arctic University of Norway, Septentrio Publishing, 2018, <http://septentrio.uit.no/>

¹⁴ Calarco, Pascal; Shearer, Kathleen; Schmidt, Birgit; Tate, Dominic, Librarians' Competencies Profile for Scholarly Communication and Open Access, 2016, OAR Repositories, disponible a https://www.coar-repositories.org/files/Competencies-for-ScholComm-and-OA_June-2016.pdf

l'objectiu de contribuir i garantir la qualitat, la sostenibilitat i la millora de les revistes científiques i de donar resposta també a les necessitats dels principals grups d'interès que hi interactuen com són la Subcomissió de Publicacions, el professorat implicat en la direcció i els equips editorials, els autors, els revisors, els lectors i les agències o bases de dades d'avaluació, sempre dins del marc de les polítiques d'accés obert.

3.1. Servei d'orientació estratègica per a publicacions acadèmiques

Es tracta d'un servei de suport per garantir l'assoliment dels plans estratègics de les revistes científiques, i es desplega en tres eixos: seguiment dels plans estratègics, seguiment del compliment dels plans de qualitat i organització de seminaris d'edició científica. El benefici que aporta aquest servei principalment és oferir una atenció proactiva –i amb això planificable– als equips editorials. Permet també garantir que les revistes superin les avaluacions i que formin part de les revistes d'impacte d'acord amb les agències d'avaluació de la recerca, a partir d'un seguiment del compliment dels criteris de qualitat. Finalment, es realitzen dos seminaris d'edició científica a l'any en què participen els diferents equips editorials i algun expert en el tema a tractar per compartir bones pràctiques i resoldre dificultats comunes. Aquest espai de diàleg contribueix significativament a l'anàlisi i millora continua dels equips editorials.

3.2. Servei de gestió editorial de revistes acadèmiques

L'objectiu d'aquest servei és poder garantir la qualitat final del producte editorial, establir economies d'escala i la despesa proporcional d'acord amb els objectius de cada revista. Aquest servei cobreix les dues etapes principals que una revista científica ha de dur a terme: la gestió de les trameses i la coordinació del procés de revisió (*peer-review*), i la coordinació de la producció editorial. El benefici principal que obtenen les revistes i la UOC d'aquest servei és el de fer efectiva la professionalització fora de l'àmbit acadèmic d'aquestes dues tasques que són clau tant per a la qualitat com per a l'impacte d'aquestes revistes.

3.3. Servei d'impacte i visibilitat de revistes acadèmiques

Atès que la UOC es marca l'objectiu que les seves revistes científiques esdevinguin referents dins de les seves àrees de coneixement, aquest servei contribueix a traçar un full de ruta per fer-ho possible. El benefici principal d'aquest servei ha estat obtenir un acompanyament personalitzat que ha anat posicionant cada revista en els índexs i bases de dades més rellevants per a la comunitat científica a la qual s'adreça.

Pel que fa a la visibilitat, es dona suport per a la definició d'un pla de comunicació i presència a les xarxes socials i/o acadèmiques, i recomanacions per millorar la presència a escala internacional, ja que les revistes contribueixen a la difusió del coneixement obert arreu del món mitjançant la xarxa que es genera a partir de la seva activitat.¹⁵

¹⁵ Vegeu la infografia interactiva, 2017, http://www.uoc.edu/infografia/web/impact_visibility_UOC-Journals.html

4. Conclusions

A mode de conclusió, l'anàlisi que s'ha dut a terme ha permès impulsar un canvi organitzatiu que situa la UOC en línia amb la tendència internacional d'ampliar els serveis de biblioteca cap a les revistes científiques. Aquest canvi proporciona un paper clau a les biblioteques universitàries en fer efectives polítiques per a l'avenç cap a l'accés obert.

La figura de l'*Scholarly Publications Librarian* permet establir un grup de suport de referència que coordina, centralitza i executa la demanda de l'acadèmia, els òrgans de govern i la societat afins a les revistes científiques d'una manera professionalitzada.

Així doncs, la Biblioteca amplia el seu ventall de serveis de suport a la publicació i difusió de la recerca, donant cobertura a totes les etapes de la gestió d'una revista científica, des de la idea inicial d'una nova revista o d'un nou número fins a la seva difusió i posicionament en plataformes de difusió i índexs d'impacte. D'aquesta manera es completa el suport a tot el cicle de la recerca. Gràcies a l'enfocament transversal i interdisciplinari d'aquests serveis, perfils i rols, les biblioteques universitàries es poden constituir com a garants de l'excel·lència pel que fa a la qualitat, la visibilitat i l'impacte de les revistes científiques oferint un pla de gestió sostenible en línia amb les polítiques d'accés obert.